

МОВА І СТЫЛЬ СРОДКАЎ МАСАВАЙ КАМУНІКАЦЫІ

СПЕЦЫЯЛЬНАСЦІ «ЖУРНАЛІСТЫКА», «ІНФАРМАЦЫЯ І КАМУНІКАЦЫЯ», I КУРС

РАЗМЕРКАВАННЕ АЎДЫТОРНАГА ЧАСУ:

лекцыі 26 гадзін, практычныя 46 гадзін (КСР – 6).

ФОРМЫ КАНТРОЛЮ: заданні да практычных, пісьмовыя працы, тэставыя заданні, экзамен.

АДУКАЦЫЙНЫ ПАРТАЛ ГрДУ ІМЯ ЯНКІ КУПАЛЫ

«МОВА І СТЫЛЬ СМК» ЯК НАВУЧАЛЬНАЯ ДЫСЦЫПЛІНА

ЛІТАРАТУРА

- **Сучасная беларуская мова:** вучэбны дапаможнік [у адпаведнасці з новымі правіламі арфаграфіі і пунктуацыі] / пад агульнай рэд. Л.М. Грыгор'евай. – Мінск, 2010.
- **Сямешка Л. І., Шкраба І. Р., Бадзевіч З. І.** Курс беларускай мовы: падручнік. – Мінск, 1996.
- **Пішам па-беларуску:** даведнік па арфаграфіі і пунктуацыі з каментарыямі / З.І. Бадзевіч [і інш.]. – Мінск, 2010.
- **Шкраба І.** Лексікалогія: тэарэтычна-практычны курс. – Мінск, 2012.
- **Сцяцко П. У.** Уводзіны ў мовазнаўства: дапаможнік. – Гродна, 2001.

ЛІТАРАТУРА

- **Сучасная беларуская літаратурная мова: Уводзіны. Фанетыка. Фаналогія. Арфаэпія. Лексікалогія. Фразеалогія: вучэбны дапаможнік / Я. М. Камароўскі, В. П. Красней, У. М. Лазоўскі і інш. – Мінск, 1995.**
- **Лепешаў І. Я. Фразеалогія сучаснай беларускай мовы : вучэбны дапаможнік. – Мінск, 1998.**
- **Гаўрош Н. В., Кавалёва М. Ц. Сучасная беларуская літаратурная мова: Марфалогія. – Мінск, 1997.**
- **Карацінская, Д. М. Сучасная беларуская мова: Марфеміка : вучэбны дапаможнік. – Гродна, 1997.**

ІНТЭРНЭТ- ПРАСТОРА

■ www.slounik.org

g

■ www.skarnik.by

у

The screenshot shows a web browser window displaying the website www.slounik.org. The page features a search bar at the top with the text "Шукаць:" and a dropdown menu set to "толькі ў назве". Below the search bar, there is a list of dictionaries and encyclopedias, each with a checkbox and a "»" link. The list includes:

- Усе слоўнікі
- Беларуская навуковая тэрміналогія (БНТ)
- Элементарная матэматыка (БНТ)
- Практыка і тэорыя літаратурнага мастацтва (БНТ)
- Геаграфічная і космаграфічная тэрміны і назвы небесных цел (БНТ)
- Тэрміналогія лёгкі і псіхалогіі (БНТ)
- Геалёгія, мінералёгія, крышталёграфія (БНТ)
- Ботаніка. Агульная (БНТ)
- Ботаніка. Спецыяльная (БНТ)
- Музычныя тэрміны (БНТ)
- Слоўнік лясных тэрмінаў (БНТ)
- Nomina anatomica alboruthenica (выпуск I) (БНТ)
- Тэрміналогія права (БНТ)
- Тэрміналогія грамадазнаўства (БНТ)
- Назовы жывёл (БНТ)
- Nomina Anatomica Alboruthenica (выпуск II) (БНТ)
- Слоўнік матэматычнае тэрміналогіі (праект) (БНТ)
- Граматычна-лінгвістычная тэрміналогія (БНТ)
- Слоўнік глебазнаўчае тэрміналогіі (праект) (БНТ)
- Бугалтэрская тэрміналогія (БНТ)
- Слоўнік хемічнае тэрміналогіі (праект) (БНТ)
- Слоўнік сельска-гаспадарчае тэрміналогіі (праект) (БНТ)
- Nomina Anatomica Alboruthenica (выпуск III) (БНТ)
- Слоўнік фізічнае тэрміналогіі (праект) (БНТ)
- Слоўнік педагагічных дысцыплін (праект) (БНТ)
- Слоўнік тэрміналогіі агульнае расьлінагадоўлі (праект) (БНТ)
- Практычны беларускі вайсковы слоўнік
- Тэхнічная тэрміналогія
- Расейска-беларускі (тэхнічная тэрміналогія)
- Ваенны руска-беларускі слоўнік
- Беларуская-літоўскі тэрміналагічны слоўнік
- Агульныя
- Тлумачальная, этымалагічная, гістарычная
- Дыялектная
- Расейска-беларускія

On the right side of the page, there are two small text boxes:

- Вурыстр**
Вурыстр (бурганстр), выабранае збожа, якая ўзначальвала мясцовае самасавананне ў гарадах, дзе дзейнічала нагадбуржскае права.
- Воты**
Воты (ад лат. votus - ахара, прызначэнне па абшчэні), ахараваць рачы рапліннага ўмятку, судова, статуты, збор, частка вываы, частка чалавеча...

The browser's address bar shows "Не захищено | www.slounik.org". The taskbar at the bottom indicates the system time as 12:02 on 02.09.2018.

ЯК ВывУЧАЦЬ БЕЛАРУСКУЮ МОВУ?

- **СИСТЭМНЫ І ФУНКЦЫЯНАЛЬНЫ ПАДЫХОДЫ.**
- **Сацыялінгвістычныя дадзеныя** (уздзеянне грамадства на мову, роля мовы ў жыцці грамадства).
- **Камунікацыйныя дадзеныя** (выяўленне якасцей моўных адзінак, якія праяўляюцца ў працэсе зносінаў).

Моўная сітуацыя на Беларусі.

Аналіз асноўных камунікацыйных функцый беларускай мовы.

МОВА ЯК ЗНАКАВАЯ КАМУНІКАЦЫЙНАЯ СІСТЭМА. ФУНКЦЫІ МОВЫ

ЛЕКЦЫЯ I.

АЗНАЧЭННЕ ПАНЯЦЦЯ «МОВА». СІСТЭМНЫ ХАРАКТАР МОВЫ.

МОВА І МАЎЛЕННЕ.

ФУНКЦЫІ МОВЫ.

ПАНЯЦЦЕ СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ.

МОВА І КУЛЬТУРА. МОВА І НАЦЫЯНАЛЬНАЯ ІДЭНТЫФІКАЦЫЯ.

НАЦЫЯНАЛЬНАЯ БЕЛАРУСКАЯ МОВА.

ЛІТАРАТУРНАЯ МОВА. СІСТЭМА НОРМАЎ ЛІТАРАТУРНАЙ МОВЫ.

НАРОДНА-ДЫЯЛЕКТНАЯ МОВА.

ШТО ЁСЦЬ МОВА?

- Мова – універсальная знакавая самабытная сістэма, сродак пісьмовых і вусных зносінаў этнічнай групы людзей.

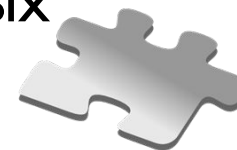
РОСТ,
РАЗВІЦЦЁ

МОВА ЯК УНІВЕРСАЛЬНАЯ СКЛАДАНАЯ І ЗМЕНЛІВАЯ СІСТЭМА

Моўны ўзровень	Моўная адзінка	Функцыя
Фанетычны	Гук	Адрознівальная
Марфемны	Марфема	Носьбіт значэння
Лексічны	Слова	Намінацыйная
Сінтаксічны	Словазлучэнне / сказ	Камунікацыйная

- Мова – складаная і зменлівая сістэма.
Узроўні моўнай сістэмы: фанетычны – марфемны – лексічны – сінтаксічны.
- Мова – знакавая сістэма. Матэрыяльнымі носьбітамі інфармацыі выступаюць моўныя знакі: гук – марфема – слова – словазлучэнне / сказ.
Структурныя элементы мовы ўзаемназвязаныя і ўзаемаабумоўленыя.
- Шмат’яруснасць моўнай структуры забяспечвае значную эканомію моўных сродкаў пры выяўленні самага разнастайнага зместу.

[ˈmɒvə]

МОВА ЯК УНІВЕРСАЛЬНАЯ
СКЛАДАНАЯ І ЗМЕНЛІВАЯ СІСТЭМА

МОВА І МАЎЛЕННЕ

Мова –

- грамадская з’ява, арганізаваная па пэўных правілах знакавая сістэма, інструмент выказвання думак у вуснай ці пісьмовай форме.
- Мова – з’ява агульнанародная, існуе незалежна ад волі чалавека.
- Мова ёсць аб’ектыўнай рэальнасцю, яна абавязковая для ўсіх носьбітаў, адлюстроўвае вопыт калектыву.

Маўленне –

- частка грамадскай дзейнасці чалавека, праяўленне мовы, працэс валодання мовай, карыстанне мовай як сродкам зносінаў.
- Маўленне суб’ектыўнае, мэтанакіраванае, сітуацыйна абумоўленае, непаўторнае, адлюстроўвае вопыт індывідууму.
- **Віды маўленчай дзейнасці:** слуханне, гаварэнне, чытанне, пісьмо.

КУЛЬТУРА МАЎЛЕННЯ

**Рабі нечаканае,
рабі, як не бывае,
рабі, як не робіць ніхто, —
і тады пераможаш.**

Уладзімір Караткевіч

Камунікацыйныя якасці маўлення:

- правільнасць,
- дакладнасць,
- лагічнасць,
- дарэчнасць,
- багацце,
- выразнасць.

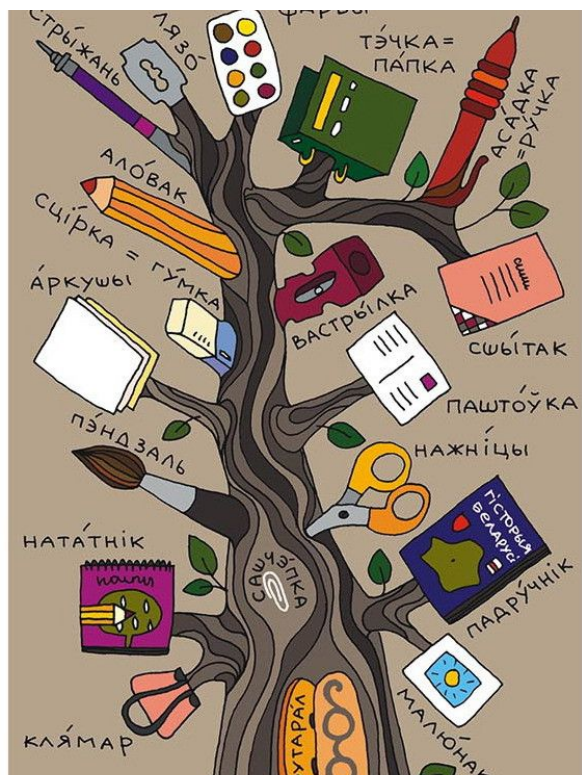
ФУНКЦИИ МОВЫ

ФУНКЦЫ МОВЫ

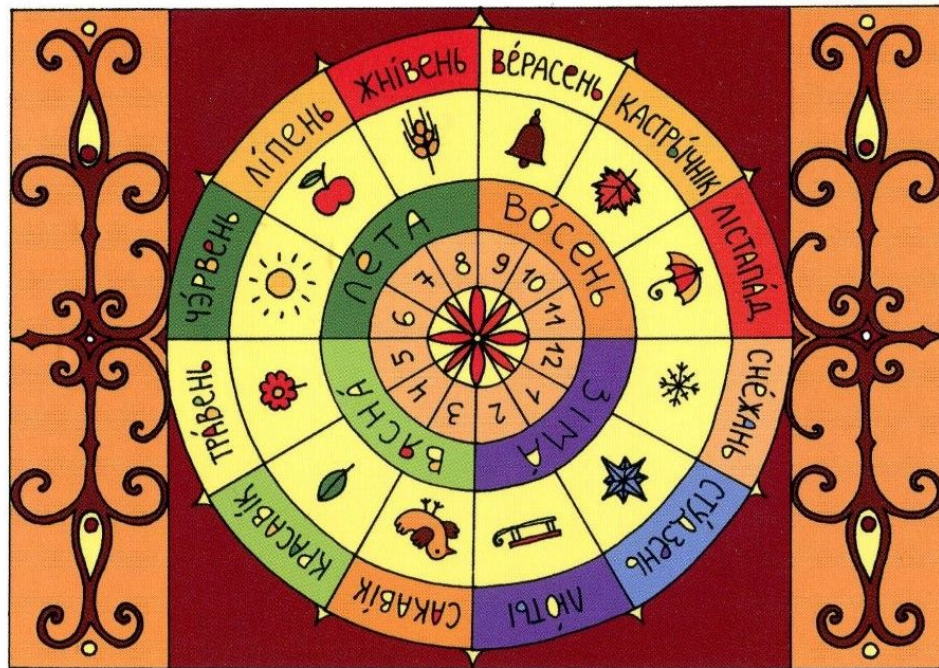
- **Камунікацыйная:** раскрывае сацыяльны, грамадскі характар мовы як сродку зносінаў, сродку паразумення паміж людзьмі. Выбар моўных сродкаў дазваляе ўплываць, наладжваць кантакт, рэагаваць, перадаваць эмоцыі.

ФУНКЦЫ МОВЫ

- **Намінацыйная:** выяўляе ўласцівасць мовы адлюстроўваць наваколле праз найменне вылучаных аб'ектаў рэчаіснасці, выяўляць прыгожае і пачварнае, добрае і злое, сваё і чужое.

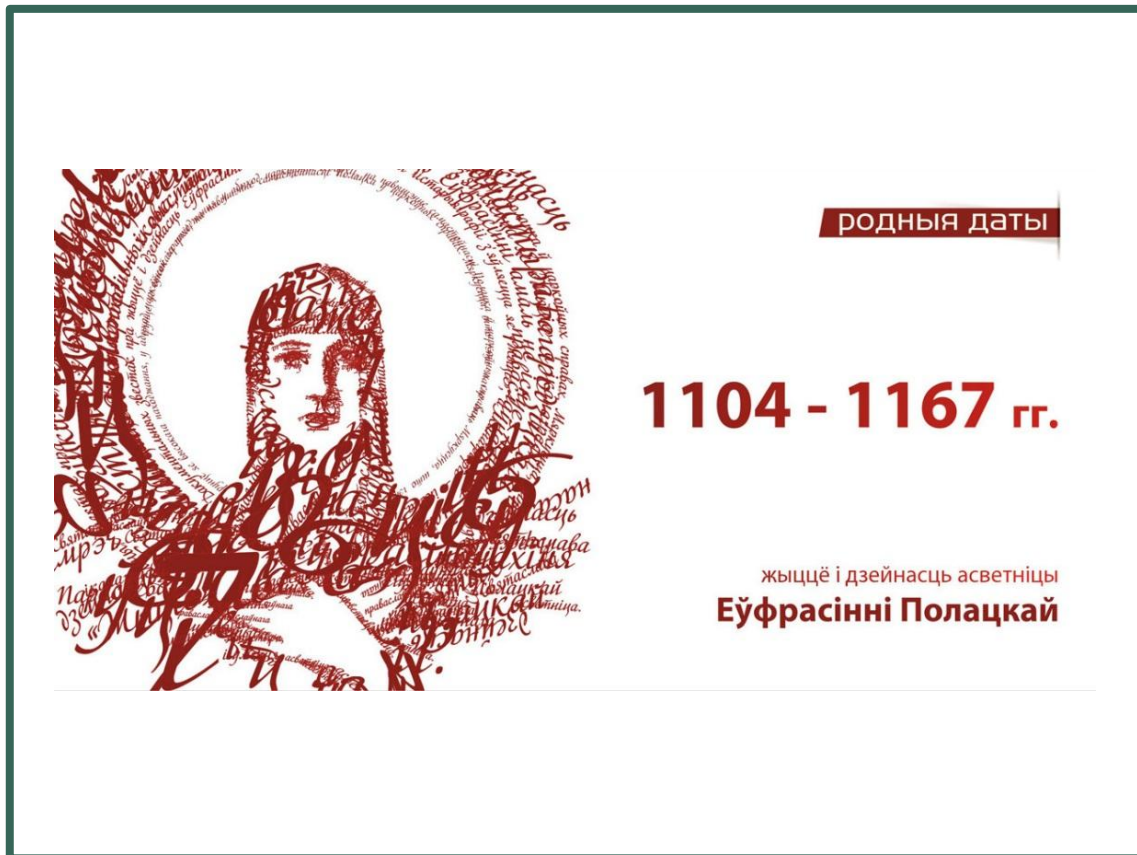
ФУНКЦЫ МОВЫ

Беларуская мова

- **Пазнавальная:** паказвае, што мова прэзентуе пазнавальную дзейнасць чалавека. Праз мову чалавек спазнае свет. Мова вызначае межы і сферу пазнання. Мысленне становіцца рэальнасцю праз мову. У слове адбіваецца асаблівасць нацыянальнага светаўспрымання.

ФУНКЦЫ МОВЫ

- **Акумулятыўная:** указвае на здольнасць мовы адлюстроўваць гісторыю. Мова злучае мінулае з сучасным і будучым, забяспечвае пераемнасць у развіцці культуры. У мове захоўваецца нацыянальная памяць, праз мову перадаецца культурна-гістарычная інфармацыя.

ФУНКЦЫ МОВЫ

- **Сімвалічная** (кансалідацыйная, этнічная);
- **Індэксальная** (ідэнтыфікацыйная, маркёр прыналежнасці да супольнасці);
- **Экспрэсіўная** (уплывовая, як сродак пераканання, выяўлення сябе);
- **Эстэтычная** (як сродак фарміравання і эстэтычнага развіцця чалавечай свядомасці);
- **Фатычная** (наладжвання кантакту) і інш.

ЯКІЯ ФУНКЦЫІ
ВЫКОНВАЕ
БЕЛАРУСКАЯ
МОВА Ё НАШ
ЧАС?

СУЧАСНАЯ БЕЛАРУСКАЯ МОВА

- Мова – камунікацыйная сістэма.
- Мова – з’ява сацыяльная. Мова і грамадства, грамадства і мова.

НАВУКА

СПРАВАВОДСТВА

МАСАВАЯ КАМУНІКАЦЫЯ / МЕДЫЯ

ШТОДЗЁННЫ ПОБЫТ

МАСТАЦКАЯ ЛІТАРАТУРА

РЭЛІГІЯ

ДЗЯРЖАЎНАЯ МОВА

- Працоўная мова апарату кіравання краінай.
- На ёй выдаюцца законы і ўказы, пастановы і распараджэнні, дзейнічае сістэма адукацыі. Гэта мова дакументацыі, урадавай перапіскі.
- Дзяржаўная мова – мова тытульнай нацыі.

СУЧАСНАЯ БЕЛАРУСКАЯ МОВА

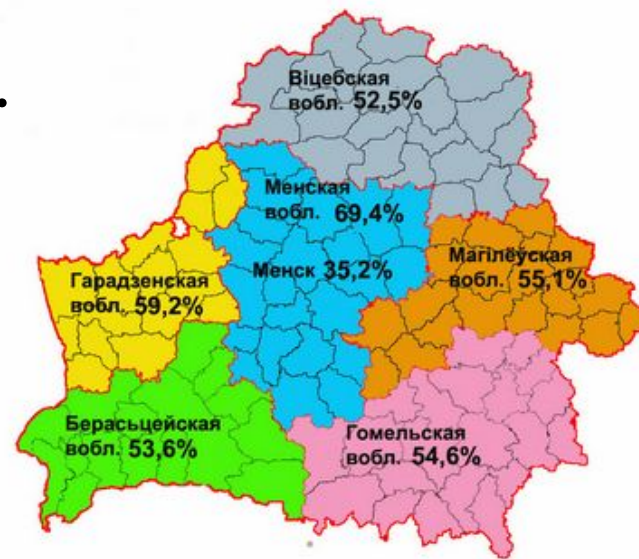
СУЧАСНАЯ БЕЛАРУСКАЯ МОВА

РОДНАЯ МОВА

Родная мова – мова «матчына», мова дзяцінства.

Родная мова – мова родных мясцінаў, радзімы.

Родная мова – мова продкаў, тых людзей, якія стваралі і абаранялі культуру зямлі.

Родная мова даецца кожнаму з нас не толькі для таго, каб карыстацца ёю як сродкам зносінаў, выражаць уласныя думкі і пачуцці, але і для ўдасканалення свайго духоўнага свету.

ЙЕРЭ КАРАЛАХЦІ
ХАКЕІСТ "ДЫНАМА-МІНСК"

МАЯ РОДНАЯ МОВА —
ФІНСКАЯ,
А ТВАЯ?

СУЧАСНАЯ БЕЛАРУСКАЯ МОВА

НАЦЫЯНАЛЬНАЯ МОВА

Беларуская мова – мова нацыі, сродак нацыянальнай ідэнтыфікацыі.

АДЗІНСТВА НАЦЫІ ЗАБЯСПЕЧВАЕЦЦА І АГУЛЬНАСЦЮ МОВЫ
ЯК СРОДКУ КАМУНІКАЦЫІ.

Фарміраванне нацыянальнай мовы суправаджаецца станаўленнем адзінай літаратурнай мовы, якая пачынае абслугоўваць усе сферы зносін, распаўсюджваннем адзінага вуснага літаратурнага маўлення.

НАЦЫЯНАЛЬНАЯ ІДЭНТЫФІКАЦЫЯ Ў ГЛАБАЛІЗАВАНЫМ СВЕЦЕ
: глабалізацыя і глакалізацыя

СУЧАСНАЯ БЕЛАРУСКАЯ МОВА

МОВА ЯК ФОРМА ВЫРАЖЭННЯ НАЦЫЯНАЛЬНАЙ КУЛЬТУРЫ

Мова – з’ява самабытная. За кожнай мовай свой непаўторны свет зносінаў, традыцыі, гісторыя, культура, думкі і пачуцці пэўнага народа.

Прыродныя ўмовы і геаграфія краіны, узровень народнай гаспадаркі і ход гістарычнага развіцця, характар грамадскай думкі, навукі, мастацтва – усе вялікія і малыя асаблівасці жыцця нашага народа адлюстраваліся ў мове.

- **безэквівалентная лексіка** (найменні прадметаў і з’яў, спецыфічных для нацыянальна-культурнай рэчаіснасці): замчышча, верашчака;
- **моўныя этыкетныя формулы** (словы і выразы, замацаваныя за адпаведнымі стандартнымі сітуацыямі зносінаў): дабранач, вітаю!;
- **граматычныя асаблівасці** (напрыклад, кіраванне дзеясловаў, ступені параўнання прыметнікаў, скланенне прозвішчаў): ажаніцца з кім, Францыскам Скарынам – Алесяй Скарынай;
- **устойлівыя моўныя адзінкі** (прыказкі, фразеалагізмы, прэцэдэнтныя феномены): з ласкі на пацеху, хоць бы цвік, «Зніч крыжовых дарог», «Колосья под серпом ТВ», ;
- **ключавыя імёны нацыянальнай культуры**: Рагнеда, Купала;
- **вобразы-характары, матывы нацыянальнага**: Радзіма, Адраджэнне, беларусізацыя.

ПАКАЗАЛЬНІКІ НАЦЫЯНАЛЬНА-КУЛЬТУРНАГА Ё МОВЕ

Законны мыслення – агульначалавечыя, а
моўныя заканамернасці – нацыянальныя.

МОВА ПРЕЗЕНТУЕ ЛАД МЫСЛЕННЯ НАРОДА

Уяўленне аб прасторы ў светаадчуванні
беларусаў праз выяўленне і
характарыстыку літаратурных вобразаў:

- скрыжаванне, раздарожжа, ростань,
развіліна, перасек, разбежак, крыжавыя
пуціны;
- балота, багна, дрыгва, твань, імшара,
дрыгвянік, алёс.

МОВА

КАМУНІКАЦЫЯ

КУЛЬТУРА

ІДЭНТЫФІКАЦЫ
Я

НАЦЫЯНАЛЬНАЯ МОВА

- Нацыянальная мова – катэгорыя гістарычная.
- Мова – сродак захавання і перадачы ад пакалення да пакалення культурна-гістарычных традыцый.
- Беларуская мова зведала часы росквіту (XIV – XVI стст.) і часы заняпаду (1569, 1696, 1795). Заняпадныя часы існавання мовы вызначылі і адметнасці яе развіцця.

НАЦЫЯНАЛЬНАЯ МОВА – КАТЭГОРЫЯ ГІСТАРЫЧНАЯ

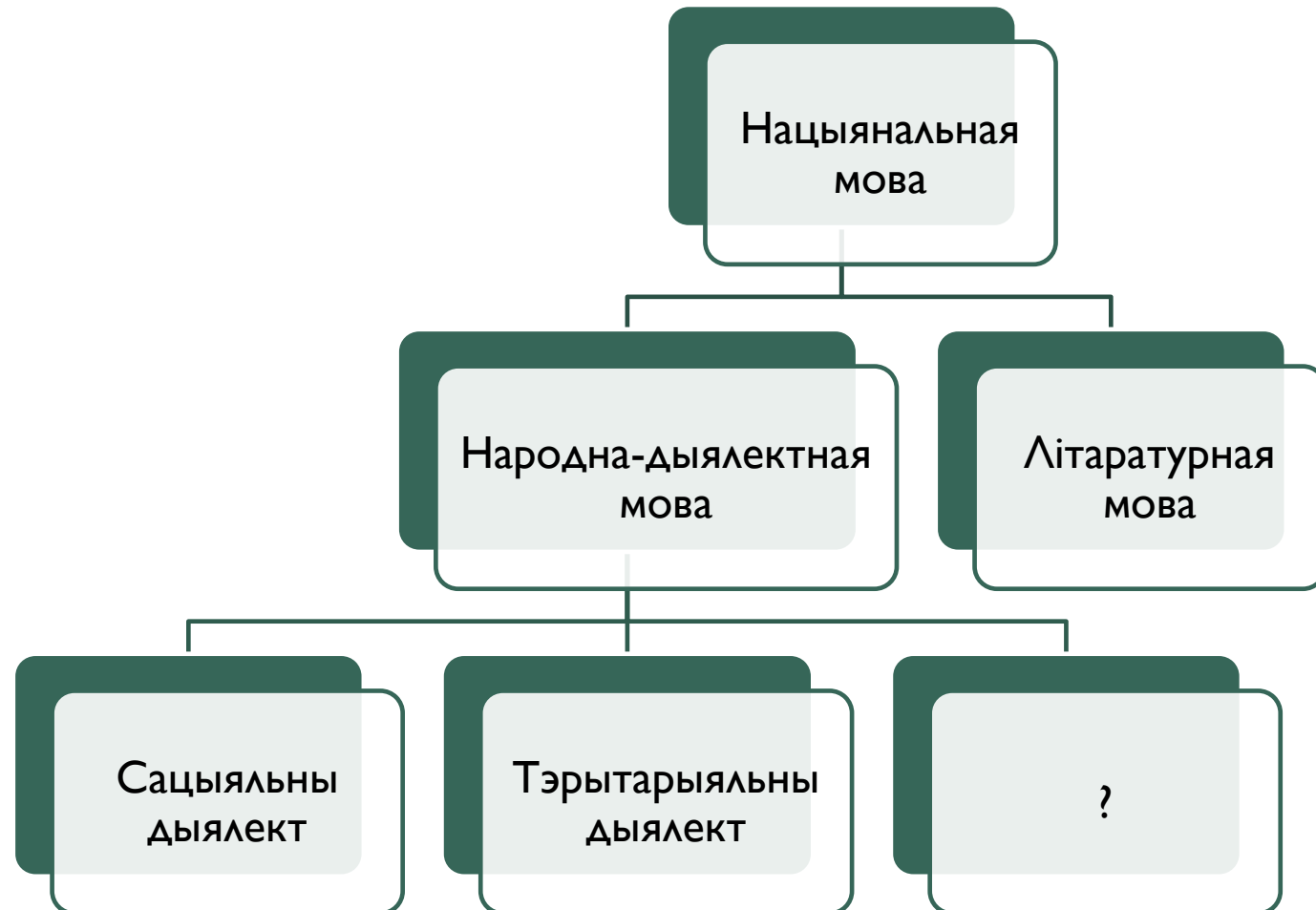
- Беларуская літаратурная мова амаль не мела традыцый пераемнасці з пісьмовай старабеларускай мовай – мовай беларускай народнасці – і складвалася на народна-гутарковай аснове.
- Была парушана ўзаемасувязь паміж вуснай формай існавання мовы і пісьмовай, якая падлягала амаль на працягу двух стагоддзяў забароне.
- Развіццё вуснай формы існавання беларускай мовы не мела фактару стрымлівання (як гэта вынікае з натуральнага і абавязковага ўзаемадзеяння дзвюх формаў існавання мовы).
- Беларускамоўная камунікацыя адрозніваецца набліжанасцю да вуснага маўлення (формы дзеепрыметнікаў, словы-кандэнсаты; праблема – калькаванне афіцыйна справавых тэкстаў).

НАЦЫЯНАЛЬНАЯ МОВА – КАТЭГОРЫЯ ГІСТАРЫЧНАЯ

- *“Шчыльная прывязанасць” беларускай літаратурнай мовы да мастацкага маўлення, з аднаго боку, дае магчымасць мацней праявіцца яе нацыянальнай спецыфіцы, а, з другога боку, выклікае складанасці з папаўненнем лексікі і фразеалогіі тымі сродкамі, якімі не валодаюць народныя гаворкі, але якія неабходныя для задавальнення патрабаванняў культуры, навукі, тэхнікі і іншых сфер інтэлектуальнай дзейнасці.*

■ Леў Шакун

НАЦЫЯНАЛЬНАЯ БЕЛАРУСКАЯ МОВА

СУЧАСНАЯ БЕЛАРУСКАЯ МОВА

ЛІТАРАТУРНАЯ МОВА – узорная, унармаваная, стылістычна разгалінаваная форма нацыянальнай мовы, якая выступае ў вуснай і пісьмовай разнавіднасцях.

- Наяўнасць пісьмовай (кніжнай) традыцыі.
- Апрацаванасць, унармаванасць, стабільнасць.
- Абавязковасць для ўсіх носьбітаў.
- Стылістычная дыферэнцаванасць.
- Поліфункцыянальнасць (здольнасць выконваць розныя функцыі).
- Універсальнасць (абслугоўванне ўсіх сфер зносін).
- Наяўнасць пісьмовай і вуснай формаў.

СУЧАСНАЯ БЕЛАРУСКАЯ МОВА УНАРМАВАНАСЦЬ, ЦІ КАДЫФІКАВАНАСЦЬ,

- **НОРМА** – выпрацаваныя грамадствам і пісьмова замацаваныя ў нарматыўных слоўніках, даведніках і граматыках (ці кадывікаваныя) узоры, правілы, якім падпарадкоўваюцца вымаўленне і напісанне слоў, выбар моўных адзінак, ужыванне іх граматычных форм, пабудова словазлучэнняў, сказаў.

УНАРМАВАНАСЦЬ МОВЫ

- Кадыфікаваная, узаконеная норма з'яўляецца абавязковай для ўсіх носьбітаў літаратурнай мовы.
- Нормы дапамагаюць літаратурнай мове захоўваць сваю цэласнасць і агульнаразумеласць.
- Норма абараняе літаратурную мову ад уплыву дыялектнага маўлення, сацыяльных і прафесійных арго, прастамоўя.
- Норма забяспечвае ўстойлівасць і пераемнасць мовы.
- Норма ўказвае на камунікацыйную мэтазгоднасць моўных сродкаў.

СІСТЭМА НОРМАЎ ЛІТАРАТУРНАЙ МОВЫ

- **АРФАЭПІЧНЫЯ** – правільнае аднастайнае вымаўленне гукаў і іх спалучэнняў у працэсе зносін, правільная пастаноўка націску: [с'н'эх], [с'в'атло], [үром].
- **Фанетычныя законы.** Выпрацаваны на працягу гістарычнага развіцця мовы. Рэгулююць адносіны паміж гукамі ў моўнай плыні.
- Аканне. Яканне. Аглушэнне звонкіх зычных. Асіміляцыя па глухасці – звонкасці. Асіміляцыя па свісцячасці – шыпячасці. Асіміляцыя па цвёрдасці – мяккасці. Узнікненне прыстаўных гукаў. Падаўжэнне зычных.

СИСТЕМА НОРМАЎ ЛІТАРАТУРНАЙ МОВЫ

- **АРФАГРАФІЧНЫЯ** – перадача вуснай мовы на пісьме ў адпаведнасці з пэўнымі правіламі:
- **правапіс *ў / Ў***: ва Украіне – за ўкраінцамі; крыкі «ўра» (крык «ура»), для ўніята (з уніятам), ва ўніверсітэце (перад універсітэтам); *фрау, Шоу, ток-шоу, ноу-хау* і *прэзідыум, кансіліум, радыус, страус, соус* і вытворных ад іх;
- **правапіс *і / ы***: *дэзынфармацыя, дэзынфіцыраваць*, пасля прэфіксоідаў (**звыш-, між-, сярод-, пан-, супер-, транс-, контр-**) і захоўваецца: *звышімклівы, міжінстытуцкі, контрідэя, суперінтэлект, у складанаскарочаных словах дзяржінспектар, палітінфармацыя, медінструменты.*
- **Законы акання на пісьме**: *рака, дамы* (аканне), *веснавы* (яканне), *леснічоўка*, Сярге**е**віч, апо**в**ед, дзя**в**яты, дзя**с**яты, *васямнаццаць*; *лідар, камп'ютар, тэндар, менеджар, альма-матар*, але ненаціскныя фіналі *-эль, -эр* ва ўласных імёнах іншамоўнага паходжання перадаюцца нязменна: *Ландэр, Одэр, Пітэр, Юпітэр.*

СІСТЭМА НОРМАЎ ЛІТАРАТУРНАЙ МОВЫ

- **ЛЕКСІЧНЫЯ** – ужыванне слоў ва ўласцівых ім значэннях і правільнае спалучэнне слоў па сэнсе: *адчыніць акно, распачаць сход, расплюшчыць вочы і адкрыць нязведанае.*
- Размежаванне значэнняў сінонімаў: *страціць веру і згубіць сшытак;*
- Міжмоўныя амонімы: адказ (ответ) і отказ (адмова), бескарысны (беспольны) і бескарыстны (бескарыслівы), век (возраст) і век (стагоддзе), маніць (обманываць) і маніць (вабіць), гадаць (варажыць) і гадаць (предполагаць).
- Выкарыстанне прыназоўнікаў: *для / дзеля цябе, з-за будынка і праз ляноту.*
- Пераклад назоўнікаў з кампанентам благо: *благодетельный – дабрадзеіны, благоухание – водар, боготворить – абагаўляць.*
- Пераклад мнагазначных словаў: *працэсы в речі – працэсы ў маўленні, пламенная речь – палымяная прамова, об этом не было и речі – пра гэта і гаворкі не было.*

СІСТЭМА НОРМАЎ ЛІТАРАТУРНАЙ МОВЫ

- **ГРАМАТЫЧНЫЯ** (марфалагічныя і сінтаксічныя) – правільнае ўжыванне формаў слоў і правільная пабудова сінтаксічных канструкцый (словазлучэнняў і сказаў).
- Кіраванне дзеясловаў: *смяцца з каго, ажаніцца з кім, дзякаваць каму, ідзе і косіць* (3 асоба адз. лік дзеясловаў I і II спражэння);
- Склонавыя формы назоўнікаў: чэмпіянат свету па хакеі, спаборніцтвы па футболе, па рэгіёне, на дні нараджэння, дапамога па беспрацоўі.
- Родавыя формы назоўнікаў: *цень, сабака, боль, фальш, цуд, яблык, рукапіс.*
- Утварэнне прыналежных прыметнікаў: *бабулін, матчын, Цётчына апавяданне і дзядулеў, бацькаў, Алесеў сшытак.*

СИСТЭМА НОРМАЎ ЛІТАРАТУРНАЙ МОВЫ

- **ГРАМАТЫЧНЫЯ** (марфалагічныя і сінтаксічныя) – правільнае ўжыванне формаў слоў і правільная пабудова сінтаксічных канструкцый (словазлучэнняў і сказаў).
- Утварэнне і ўжыванне дзеепрыметнікаў: утвараюцца ад дзеясловаў закончанага трывання; дзеепрыметнікі незалежнага стану (суб'ект сам утварае дзеянне) аснова інфінітыва непераходнага дзеяслова закончанага трывання + -л-: *збялелы, заінелы, пачырванелы, зарослы*; дзеепрыметнікі залежнага стану (неактыўнае дзеянне) – аснова інфінітыва пераходнага дзеяслова закончанага трывання + -н-, -ан-, -ен-, -т-: *намаляваны, прынесены, змалочаны, збабыты, напоены*.
- Пераклад дзеепрыметнікаў: вядуцый – вядоўца, гаворяцый – моўнік, сочувствуюцый – спагадлівы, угрожаюцый – пагрозлівы.
- Словаўтваральныя значэнні прэфіксаў: уступать место, уплатить штраф, удалить знак, убирать со стола.

СІСТЭМА НОРМАЎ ЛІТАРАТУРНАЙ МОВЫ

- **СТЫЛІСТЫЧНЫЯ** – выкарыстанне моўных сродкаў у адпаведнасці з выбраным стылем: бубніць – мармытаць – гаварыць – заявіць – падкрэсліць; прабачце! + перапрашаю! + выбачайце! + даруйце!
- **ПУНКТУАЦЫЙНЫЯ** – правільная пастаноўка знакаў прыпынку.

СТЫЛЁВАЯ ДЫФЕРЭНЦЫЯЦЫЯ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ

Літаратурная мова ўяўляе сабой сістэму **функцыянальных стыляў** – разнавіднасцей мовы, якія адрозніваюцца паміж сабой сферай абслугоўвання грамадскага жыцця, уласцівымі ім моўнымі сродкамі, функцыйнай накіраванасцю.

МЭТА СТЫЛЕВАЙ ДЫФЕРЭНЦЫЯЦЫІ – ЗАБЯСПЕЧВАННЕ ЭФЕКТЫўНАЙ КАМУНІКАЦЫІ, ПАРАЗУМЕННЯ ПАМІЖ ЛЮДЗЬМІ.

НАВУКОВЫ, ПУБЛІЦЫСТЫЧНЫ, АФІЦЫЙНА-СПРАВАВЫ, РАЗМОўНЫ, МАСТАЦКІ, РЭЛІГІЙНЫ

ФОРМЫ РЕАЛІЗАЦЫІ МОВЫ

Вусная (адрасат успрымае на слых і рэагуе на маўленне):

- маўленне носьбітаў мовы ва ўмовах (не) падрыхтаваных і (не) афіцыйных зносінаў;
- гукавая, выкарыстоўваецца сістэма прасадычных (інтанацыя, націск) сродкаў выражэння;
- ствараецца ў працэсе гаварэння;
- эмацыянальна афарбаваная;
- арыентуецца на пазамоўную сітуацыю;
- характэрныя слоўная імправізацыя і некаторыя моўныя асаблівасці (свабода ў выбары лексікі, выкарыстанне простых і няпоўных сказаў, ужыванне пабуджальных, пытальных, клічных сказаў, паўторы, незакончанаць выражэння думкі).

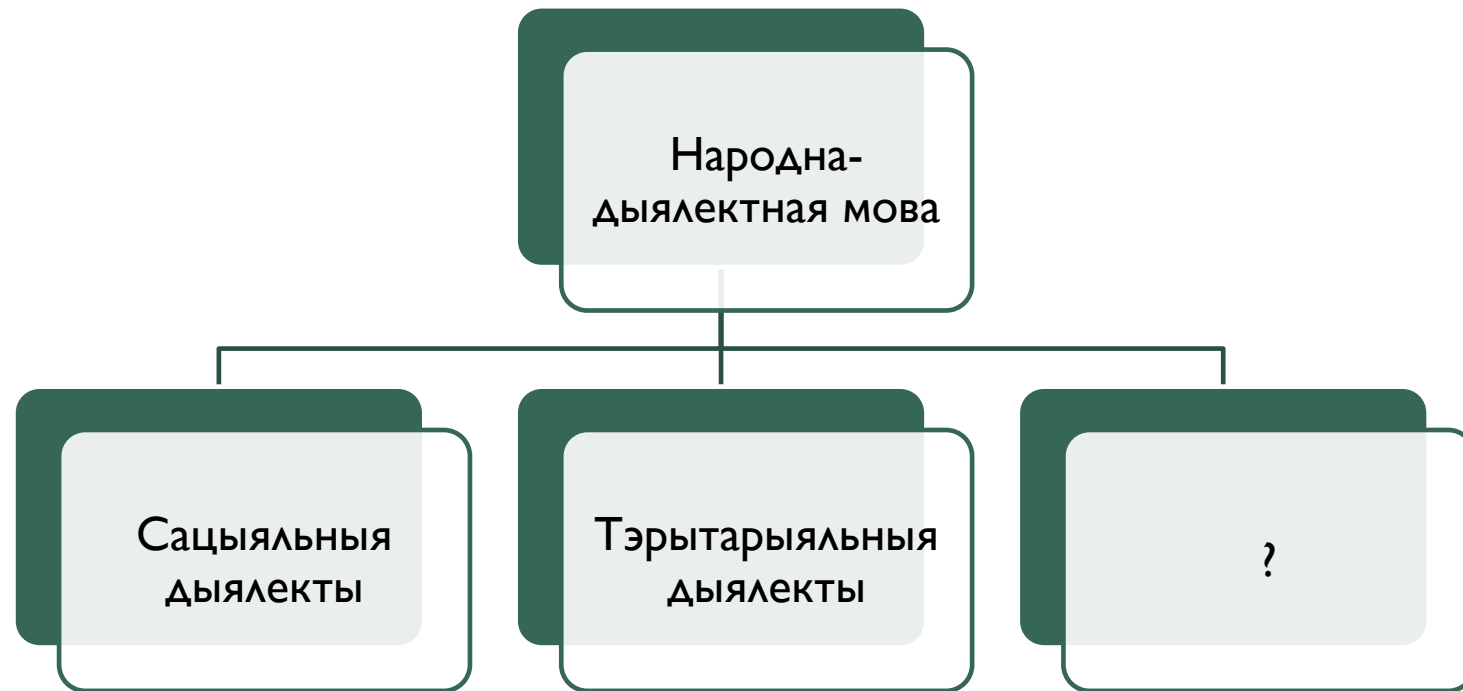
ФОРМЫ РЕАЛІЗАЦЫІ МОВЫ

Пісьмовая (адрасат аддалены прасторава, успрымае зрокава):

- графічна замацавана;
- можа быць заранёў абдуманая і выпраўлена;
- ствараецца ў адпаведнасці з патрабаваннямі моўнай нормы;
- моўныя асаблівасці (перавага кніжнай лексікі, наяўнасць складаных сказаў, адасобленых і аднародных членаў сказа, дзеяслоўных формаў залежнага стану, пабочных і ўстаўных канструкцый, адсутнасць пазамоўных элементаў).
- **Пераапрацоўка вуснага маўлення ў пісьмовую мову: рырайтынг** ‘падгладжванне’.

НАРОДНА-ДЫЯЛЕКТНАЯ МОВА

САЦЫЯЛЬНЫ ДЫЯЛЕКТ

- **САЦЫЯЛЬНЫЯ ДЫЯЛЕКТЫ** – сацыялекты – разнавіднасць вуснай мовы вузкай сацыяльнай ці прафесійнай групы людзей, насычаная рознымі адвольна выбранымі, відазмененымі і своеасабліва спалучанымі моўнымі элементамі. Ужываецца носьбітамі мовы, аб’яднанымі паводле іх прафесій, характару дзейнасці, бытавых умоваў, агульнасці інтарэсаў з мэтай моўнага адасаблення.
- **ЖАРГОН САЦЫЯЛЬНЫ** – ‘сапсаваная мова, умоўная гаворка’ – маўленне, якое адрозніваецца ад літаратурнага і характарызуе пэўныя сацыяльныя групы, напрыклад, людзей, аб’яднаных родам заняткаў, захапленнямі. Жарганізмы – пераасэнсаваныя, часта фанетычна змененыя словы літаратурнай мовы. Арго – засакрэчанае маўленне.
- **ПРАФЕСІЙНЫ ЖАРГОН** – маўленне прадстаўнікоў пэўнай прафесіі. Прафесіяналізмы – вузкаспецыяльныя назвы, утвораныя праз дэталёвую дыферэнцыяцыю прадметаў ці з’яў.

ТЭРЫТАРЫЯЛЬНЫ ДЫЯЛЕКТ

ТЭРЫТАРЫЯЛЬНЫ ДЫЯЛЕКТ – гэта вусная тэрытарыяльная разнавіднасць мовы нацыі, сукупнасць мясцовых гаворак, што бытуюць на Беларусі.

- ПАЎНОЧНА-ЎСХОДНІ І ПАЎДНЁВА-ЗАХОДНІ ДЫЯЛЕКТЫ
- СЯРЭДНЕБЕЛАРУСКІЯ ГАВОРКІ
- ПАЛЕСКІЯ ГАВОРКІ

Кожны дыялект – складанае спалучэнне спецыфічных, характэрных толькі для яго моўных асаблівасцей і агульных рыс, уласцівых усім дыялектам і літаратурнай мове

ДЫЯЛЕКТНАЯ МОВА

Сучасныя дыялекты адлюстроўваюць тэрытарыяльны падзел мовы феадальнай пары (час кансалідацыі беларускіх земляў у межах Тураўскага і Полацкага княстваў). Сацыяльны прагрэс разбураў вузкія рамкі феадальнай гаспадаркі, пашыраліся эканамічныя, культурныя сувязі, а гэта патрабавала ўніверсальнасці сродку зносін, вяло да паступовага фармавання на базе асобных дыялектаў і гаворак адзінай нацыянальнай мовы.

У наш час дыялекты – з’ява астаткавая, рэліктавая, новыя дыялекты ўжо не ўтвараюцца.

ДЫЯЛЕКТНЫЯ АДМЕТНАСЦІ

ПАЎНОЧНА-ЎСХОДНІ ДЫЯЛЕКТ:

Дысіміляцыйнае аканне і яканне: вьда, біда;

Адсутнасць дыфтонгаў: лес, конь;

Наяўнасць падоўжаных зычных: насенне, вяселле;

Аднаскладовы канчатак тв. скл.: сцяной; р.скл.: маладой;

Канчатак -ы, -і ў назоўніках м.р. наз.скл. множ.л.: нажы, дубы, грыбы;

Назоўнікі м.р. мн.л. дав.скл. -ам, -ах: дамам, дамах;

Назвы маладых істот: парасёнак;

Мяккаэрыя гаворкі: др'ева, р'іка;

Дзеясловы I спр. адз.л. III ас. на -ць: ідзець, кажаць;

Буду рабіць, буду жаць;

Наеўся, смяяўся, наеўсь, смяяўсь

ПАЎДНЁВА-ЗАХОДНІ ДЫЯЛЕКТ:

Недысіміляцыйнае аканне і яканне: вада, бяда;

Наяўнасць дыфтонгаў: ліес, куонь;

Адсутнасць падаўжэння: насеня, вяселя;

Двухскладовы канчатак: сцяною; р.скл.: маладою;

Канчатак -е, -э ў назоўніках м.р. наз.скл. множ.л.:

нажэ, дубэ, грыбэ;

Канчаткі - м.р. мн.л. дав.скл. -ом, -ох: дамом, дамох;

Назвы маладых істот: парася;

Цвёрдаэрыя гаворкі: рака, дрэва;

Дзеясловы I спр. адз.л. III ас. на -е, -а: ідзе, нясе, кажа;

Рабіцьму, жацьму;

Наеўса, узяўса, падняўса.

ФОРМЫ РЕАЛІЗАЦЫІ МОВЫ

- ТРАСЯНКА = ТРАНССКОД (Іна Каліта)
- Кадыфікаваная беларуская літаратурная мова набывае кансерватыўны статус і ареол элітнасці, яго высокая культурнае маркіраванне не адпавядае сучаснай зніжанай моўнай кампетэнцыі большасці носьбітаў;
- Трасянка як баласт, у ёй неабходна выдзяляць плюсы (а) яркія вобразныя стылістычныя сродкі, (б) нацыянальная фанетычная база, і мінусы (а) рускія моўныя кампаненты, (б) савецкі псіхалагічны элемент матрыцы.

- АЗНАЧЭННЕ ПАНЯЦЦЯ «МОВА». СІСТЭМНЫ ХАРАКТАР МОВЫ.
МОВА І МАЎЛЕННЕ.
ФУНКЦЫІ МОВЫ.
ПАНЯЦЦЕ СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ.
МОВА І КУЛЬТУРА. МОВА І НАЦЫЯНАЛЬНАЯ ІДЭНТЫФІКАЦЫЯ.
НАЦЫЯНАЛЬНАЯ БЕЛАРУСКАЯ МОВА.
ЛІТАРАТУРНАЯ МОВА. СІСТЭМА НОРМАЎ ЛІТАРАТУРНАЙ МОВЫ.
НАРОДНА-ДЫЯЛЕКТНАЯ МОВА.

ПЫТАННІ ЛЕКЦЫІ: ЗАСВАЕННЕ